

Tuulia Ollila

Alisa ja elämän taiteilijat

Alisa ja elämän taiteilijat

Tuulia Ollila

Alisa ja elämän taiteilijat

Kannen kuvat: finna.fi,
Helsingin kaupunginmuseo, kuvaaja Simo Rista (CC BY 4.0)
Museovirasto, historian kuvakokoelma (CC BY 4.0)

© 2019 Tuulia Ollila

Kustantaja: BoD – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

ISBN 978-952-801-954-1

1. Kirjailijan portaat

”Pimeys on toisenlaista etelämpänä. Se laskeutuu pehmeästi sulautuen meren tummansineen. Ilta on siellä vielä nuori pimeään tullessa. Voit kuulla kaskaiden voimakkaan säksätyksen aluskasvillisuuden seasta. Ne ovat yhtä virkeitä kuin katuja kiertelevät turistit. Meillä jokunen elokuun heinäsiirka metallisessa katulampun hohteessa saa alkavan syksyn pimeyden tuntumaan pikemminkin uhkaavalta. Siellä illan väki oli vasta herännyt auringon mentyä, yöperhosetkin, niitä kaarteli terassin lyhdyn ympärillä siksakkia. Kävin joka ilta syömässä lähellä rantaa sijaitsevassa ravintolassa, jonka terassilta oli näkymä merelle päin. Se oli sopivan hintainen ja siellä sai perinteistä ruokaa. Paikassa kävi muitakin kantaasiakkaita, kuten brittiläinen pariskunta, joka tilasi aina fetasalaatit ja lasilliset kuivaa valkoviiniä.

Muuan nuori mies Pohjois-Saksasta istui usein seuraani, sillä hänkin matkusti yksin. Hän piti välivuotta ennen insinööriopintojaan, joskaan ei ollut vielä päättänyt, mille tekniselle alalle hakeutuisi. Toisaalta arkkitehtuuri kiinnosti häntä enemmän. Osallistuimme molemmat opastetulle kierrokselle Asklepicionin temppelialueelle. Rauniot olivat yllättävän hyvin säilyneet ikäänsä nähden. Minuun suurimman vaikutuksen tekivät temppelin portaat, jotka muistuttivat sairailoiden tai virastotalojen portaita missä tahansa Euroopassa. Portaita pitkin pääsi raunioiden huipulle, joka kuhisi auringossa paahtuneita turisteja. Opas luki meille esitteestä huonosti laadittua tekstiä, jossa oli muutamia asiavirheitä, en viitsinyt huomauttaa hänelle, koska kukaan ei pidä huo-

mauttelijasta lomamatkallaan. Tutkijatkin ovat erimielisiä siitä, oliko kosilaisilla lääkäreillä mitään tekemistä temppeleiden pappien ja näiden parannuskeinojen kanssa. Asklepios on kuitenkin tunnettu lääkäreiden suojeluspyhimyksenä, jolta ihmiset muinaisaikoina tulivat etsimään parannusta. Temppeleissä heitä kehoitettiin paastoamaan, jotta Asklepios voisi ilmestyä heille unessa.

Jos minä uskoisin jumaliin, kysyisin Asklepiokselta, miksei hän ilmesty lääkäreille, jotta nämä uskoisivat muuhunkin kuin omaan viisauteensa. Kun minua alkoi kyllästyttää oppaan monotoninen ääneen luku, erkaannuin muusta ryhmästä omille teilleni. Kuljeksin raunioaluetta ympäröivien puiden varjoon. Puiden alla oli selvästi viileämpää, joten jäin seisomaan sypressien viereen, vaikka meitä oli varoitettu kasvillisuuden seassa liikkuvista käärmeistä. Ei kulunut kuin tovi, kun suuri pensaskäärme suikersi sandaalini ohitse. Niitä kutsutaan myös Asklepioksen käärmeiksi, juuri tämä kyseinen laji on kuvattu apteekkien vaakunoissa, tiedätkö, se missä on malja ja käärme. Onneksi pensaskäärme on myrkytön, myrkylliseen käärmeeseen ei olisi kiva törmätä terveyssandaaleissa keskellä kukkulaa...”

”Liittyikö matkanne toimittamanne teoksen lähtökohtiin”, kysyi Alisa.

Hän katsoi sopivan hetken tulleen keskeyttämiselle, kun kirjailija ja kulttuurintutkija R. Vuori oli puhunut jo parikymmentä minuuttia matkastaan, mutta ei vielä sanaakaan toimittamastaan runoteoksesta *Torpan Helmiä*.

”Anteeksi, minä nyt innostuin höpöttämään, otatteko kahvia tai teetä?”

Alisa oli odottanut kysymystä jo pitkään istuessaan huonolla jakkaralla. Hän oli ajanut kirjailijan talolle yli tunnin, loppumatkan mutkaisia hiekkateitä, eikä paikkaan ollut edes tienviittoja.

”Kahvia, kerman kanssa kiitos”, Alisa vastasi nolostuen.

Kukaan ei käyttänyt nykyisin kermaa häntä lukuun ottamatta. Mokattuaan hän ajatteli, ettei tarvinnut enää välittää ja pyysi vielä keksejä tai kanelikorppuja, jos niitä olisi, sillä hän ei pitänyt pullasta. Mies nosti sivupöydällä olleen rasian Alisan silmien eteen ja laittoi kahvin tulemaan. Rasiassa oli tuliaisia Kreikasta, tomusokerilla päällystettyjä makeisia. Alisa vilkaisi ulos ikkunasta. Kesä oli melkein ohitse, mutta lämpö viipyi vielä Suomessakin. Syksy oli nykyisin melkein lämmintä vuodenaikaa, ja tulisi olemaan vastaisuudessaakin. Kimalaiset pörräsivät leiskuvissa syyskukkijoissa, eikä aurinkoisella taivaalla näkynyt pilviä. Mitä sitten tapahtuisi kukille, kun tulevaisuudessa lämmintä olisi vuoden loppuun, mutta yhtä pimeää kuin aina ennenkin? Nehän tarvitsevat valoa kukkiakseen, Alisa mietti.

Kirjailija kattoi pöytään kahvikupit ja porsliinisen kermakon. Kupit olivat ohuet ja läpikuultavat, saman sävyiset kuin kermakko. Alisalla oli vihko täynnä huolellisesti laadittuja kysymyksiä, sillä hänen oli määrä tehdä laaja henkilöhaastattelu kirjaesittelyn lisäksi. ”Tee olisi terveellisempää, mutta pääni ei pysy vireessä ilman kahvia”, R. Vuori sanoi.

”Kreikkalaisille terveys oli yhtä kuin *eidos*, täydellinen harmonia. Eidos käsittää paitsi lääketieteellisesti terveen, myös eettisesti oikean ja esteettisesti kauniin. Hippokratelainen ihmiskäsitys ei ollut yhtä mekanistinen kuin meidän aikamme.”

”Millä tavalla mekanistinen?” kysyi Alisa siemaistuaan kuumaa kahvia.

”Me suhtaudumme toisiimme kuin koneisiin, tietemme ja tekniikkamme vie asioilta todellisen merkityksellisyyden. Emme välitä sieluistamme, vaikka en totta puhuen ole kovin uskonnollinen. Idea sielun olemassaolosta on joka tapauksessa hyvä, vaikkei jumaliin uskoisikaan. Nykyään kirjallisuuttakin luetaan vääristä lähtökohdista, ollaan kiinnostuneempia musteen rakenteesta kuin itse tekstin sanomasta.”

Tähän Alisa tarttui, nyt hänellä oli tilaisuus johdattaa keskustelu Helmi-Lilja Sanelman runoteokseen. ”Te kerroitte teoksen esipuheessa paljon kirjoittajan kohtelusta tässä kylässä. Suhtauduttiinko teidän mielestänne häneen kuvaamallanne tavalla?”

R. Vuori mietti hetken ennen vastausta. ”Ei, silloin oli muodikkaampaa hermeneuttinen lähestymistapa, ihmisten ja kirjallisuuden selittäminen tulkinnan kautta. On yhdentekevää, millä tavoin ihmisen tai jonkin kirjallisen tekstin hahmottaa, jos lähtökohtana on oma vallankäyttö. Ymmärtäminen edellyttää tilan antamista toisen ajatuksille.”

Runoteos oli laaja kokoelma kirjoittajan eri elämänvaiheista, joten Alisa päätti edetä järjestyksessä. Niin hän saisi parhaiten selvyden siihen, mikä oli ollut teoksen toimittajan, R.Vuoren johtoajatus runoja jaotellessaan. ”Voisin lukea ääneen muutaman runon ihan alusta”, hän ehdotti R. Vuorelle ja avasi kirjan:

*Heleä on kevätkuu,
mun mieli heleämpi.*

*Keveä on kamppaluu
mun kieli kerkeämpi.*

*Nuoruus aina ihana
on kukan, korenon.*

*Nuorna muurahainenkaan
ei ole onneton.*

*Jos mun nuoruus
onkin paljon muita
ihanampi.*

*Niin kohta sen jo
unhoon vispaa
ajan vinha kamppi.*

”Oliko runo mielestänne vaikeaselkoinen?” R. Vuori kysyi. Alisan mielestä runossa ei ollut mitään vaikeaa tai erityistä, samantapaisia hän oli kirjoittanut ystävävihkoihin, joihin liimattiin hopeahileisiä kiiltokuvia. Hänen äidilläänkin oli ollut sellainen vihko, mutta nykyään perinnettä tuskin jatkettiin. Eihän kouluissa kuulemma enää edes opetettu kau-

nokirjoitusta. Alisan sukupolvi oli viimeinen, joka eli lapsuutensa ennen nettiäikaa. R. Vuori alkoi selittää runoa, kuten Alisa odottikin hänen tekevän.

”Pidin runon syklisestä aikakäsityksestä, aika kiertää kehää sen sijaan että se olisi lineaarinen. Helmi-Lilja Sanelma tiedosti nuoruuden katoavaisuuden, mutta osasi silti iloita siitä. Myöhemmissä runoissa hänen uskonsa sielunvaellukseen tulee vielä paremmin esille.”

”Häntä ei yleensä kutsuttu koko nimellään?” Alisa huomautti.

”Ei, nimihän on erikoinen ja pitkä. Häntä kutsuttiin tavallisesti vain Helmiksi, siitä tuli tämän kokoelman nimikin *Torpan Helmiä*. Kiintymys kotiseutua ja sen maisemia kohtaan näkyy varhaisissa runoissa, kotinsa hän on kuvannut runossa *Ylhäinen koti*.”

”Voin lukea senkin.”

Alisa avasi taas kirjan ja lausui runon:

*Torppa mäen laella
on alla pilvien
mut yllä silmien.*

*Niitty lampaiden
yllä kivipaasien.*

Kyydissä ilmakeerrosten

*Irtokivet vierien
alas maahan kierien
ohi batun lierien.*

Runo oli omituinen, säkeistöt eivät vaikuttaneet liittyvän toisiinsa, mutta R. Vuori vannoi, ettei säkeitä puuttunut välistä.

”Helmi jätti tuollaisen aukkokohtan runoon, jolla korosti ilmavaa kivien vierintää alas jyrkänteeltä, jonka laella hän asui.”

R. Vuori oli löytänyt runon kokonaiselta sivulta haalistuneesta vihosta.

”Haluaisit varmasti mennä katsomaan Helmin kotipaikkaa?” Alisa nyökkäsi myöntävästi.

”Voimme lähteä sinne vaikka heti.”

Kahvit juotuaan he kulkivat keittiöstä eteiseen ja eteisestä ulko-ovelle, jota edelsi matkamuistoilla vuorattu sisäeteinen. Ulko-oven takaa tuli vastaan raikas mutta leuto ilma, lämmin tuulenhenkäys, joka ei osannut päättää, kuuluiko se kesään vai syksyyn. Alisa tarkeni hyvin ohuessa villaneuleessa, takki olisi ollut aivan turha. R. Vuori kulki alas talonsa valkeaksi rapattuja ulkoportaita, sytyttäen samalla piipullisen.

2. Matkalla huipulle

Tupakansavu kierteli Alisan ympärillä heidän kulkiessa koh-
ti määränpäättä. Ensin lehtipuurivistön reunustamaa mäkeä
alas tienristeykseen, siitä lyhyt käännös oikealle, jonne osoit-
ti tienviitta *Maisan kiosk*i. Tuleentuneet vehnäpellot loisti-
vat ilta-auringon kullassa, maisema oli pramea kuin van-
hoissa runoissa.

”Kioski on aivan kallioiden juurella, siitä kioskin takaa kul-
kevaa polkua kiipeämme ylös. Minä ehdotin kylävaltuuston
kokouksessa, että jos ne jäljelle jääneet rakennukset kallioi-
den päällä halutaan säästää jälkipolville, ne kannattaisi
vuokrata kesämökeiksi. He tahtovat alueesta kotiseutumuse-
on, mutta minä sanoin, että niitä on Suomessa liikaakin,
eikä olisi välttämättä ketään museota ylläpitämässä. Eivät-
hän ne minua kuuntele. Jos nyt edes Helmin mökki säästy-
isi”.

Alisa saapui kioskille ensimmäisenä. Kioski oli yhdistetty
elintarvike- ja grillikioski. Grilliluukun edessä oli pitkä jono
kyläläisiä. Paistinrasvan haju kulkeutui Alisan nenään, tuo-
den mieleen kesäiset nakkikioskit ja pitkät automatkat. R.
Vuoren tarjoomukset olivat olleet riittämättömät.

”Sopiiko että haen tästä vähän purtavaa?” Alisa kysyi arvel-
len, ettei R. Vuori käynyt täällä koskaan syömässä.

Vuori lupasi odottaa ja pitää paikkaa kioskin terassilla. Hän
istuutui puiselle penkille pöydän ääreen, jota varjosti likai-
nen päivänvarjo. Alisa asettui jonoon verryttelyasuisen nuo-

ren miehen taakse. Vasta nyt hän näki mahtavan kallion-kielekkeen kohoavan kioskin takana. Se oli jyrkkä ja lohka-reinen, kuin jättiläishain hammas, tai vuoren kuninkaiden majesteettinen asuinsija. Ehkä se oli sellainen muinaisaikana ollutkin. Paikkakunnan kotisivujen mukaan kallion arveltiin olevan entinen linnavuori. Maisan kioski näytti sitä vasten pastilliaskilta, kuin maastoon heitetyltä roskalta. Hämärässä illassa näky oli pelottava. Helmin runo sai tässä maisemassa suuremmat mittasuhteet.

Kioskin puheensorinan seasta erottuva hiljainen pärinä havahdutti Alisan valppaaksi. Pärinä läheni lähenemistään, kunnes vaaleanvihreä pappamopo kurvasi paikalle. Mopon kuski oli vähintään yhtä vanha kuin ajopelinsä.

”Haapana, terve!” iloinen Maisa huusi kioskin luukulta. Hän oli keski-ikäinen reippaan oloinen nainen.

”Missäs on isäntä ollut, kun ei ole näkynyt?”

Mopomies otti kypärän päästään ja pyyhkäisi otsaansa.

”Oli kaupungilla vähän asioita, piti myös äitimuorin luona käydä.”

Miehellä oli pitkät hopeanharmaat hiukset ja parta.

”Mikäs likka se tämä on?” hän kysyi nyökäten Alisan suuntaan. Pienessä kylässä vieraat huomattiin helposti. Alisa esit-teli lyhyesti itsensä toimittajaksi.

”Niin, sen torpan Helmin runoista tulit juttua tekemään.”

Kylillä tiedettiin ennalta vieraiden saapumiset ja R. Vuori oli kirjailijana paikkakunnan kestopuheenaihe.

”Ostin tämän mopon vuonna 1965, eikä vielääkään ole valittamista. Moottori toimii kuin ei mitään. Kierrettiin tällä koko Suomi yhtenä kesänä, mä ja Sari.”

Mies kaivoi taskustaan vanhan värivalokuvan. Kuvassa oli arvatenkin hän itse nuorena ja pitkähiuksinen nainen, jolla oli valkoinen pellavapaita.

”Eikös näytäkin ihan enkeliltä? Sari oli kyllä aika tuittu mimmi, rohkeana marssi eturiveissä, kun innostuttiin politiikasta. Me marssimme sotaa vastaan 1969, emmekä pelänneet mitään.”

Alisa muisteli omia teini-iän marssejaan. Miten oli aluksi jännittävää marssia uskomiansa asioiden puolesta, valloittaa katu yhdessä väkijoukon kanssa. Huutaa yhdessä iskulauseita, kantaa banderolleja, kunnes se omituinen tunne valtasi mielen. Miksi hän tunsu itsensä vieraaksi ja ulkopuoliseksi silloin kun kerrankin olisi saanut olla yksi joukosta?

Hänessä asui jokin käsittämätön vastarinta, sopeutumattomuus, luontainen erillisyyys muista. Sama tunne koulussa, kun piti huutaa yhdessä tai taputtaa käsiä, esittää olevansa innostunut.

”Emme ole tavanneet sen jälkeen, kun erottiin. Sari löysi toisen, yhden opiskelijapojan, muuttivat yhdessä Tukholman Södertäljeen. Mulle jäi mopo ja kommunismi.” Mies

tähysi ylös huipulle. ”Tuon kallion laella on muuten liehuneet punaiset liput, oli varmaan hurja näky herrojen mielestä. Tuolta kapinointi alkoi 1918.”

”Kirjoitti runoja siitä, se Helmi, no varmaan tiedätkin. Lue työmiehien runoja, jos tarpeeksi hyviä kirjoitetaan.”

”Olivatko ne mielestänne hyviä”, Alisa kysyi terästäytyen.

”Than hyviä. Mutta luepas likka Viitaa ja Melleriä!”

Alisa olisi mieluusti puhunut Haapanaksi kutsutun miehen kanssa vielä enemmän Helmistä, mutta hän vaihtoi äkisti puheenaihetta.

”Yksin jäätyäni, silloin asuin vielä Turussa, asuin pienessä vuokra-asunnossa, sinne Vapahtajamme ilmestyi yhtenä yönä. Makasin sohvalla yksien jamien jälkeen, kun hän tuli pellavapaidassa valokehä päänsä yllä. Hän liikkui hitaasti seinän nurkasta sohvan viereen, niin että kylmäsi. Mutta kun hän kuiskasi korvaani ”Toveri”, en enää pelännyt. Tajusin, että sehän oli aina ollut köyhien ja sorrettujen puolella, koko ajan pitänyt heikomman puolta. Niin jätin kommunismin, mutta mopoa en jättänyt. Nyt kiertelen kesäisin seurakuntasaleilla ja kursseilla, puhumassa uskosta, sillä kaikki ei tajua, että Kristus on köyhien Jumala.”

Alisa oli varsin vaikuttunut tarinasta, vaikka oli kuullut toimittajan urallaan ennenkin erilaisia versioita Vapahtajan ilmestymisestä erilaisissa tilanteissa.

”Täytyy nyt lähteä, on asioita, mutta lue Viitaa ja Melleriä!” mies vielä sanoi, nousi moponsa selkään ja karautti tiehensä.

R. Vuori oli kuunnellut vaiti, sillä Haapanan karisma veti vertoja hänellekin.

”Tunnen hänet hyvin”, hän sanoi Alisalle.

”Tuota... voisimme kiivetä kallion laelle joku toinen kerta”, Alisa sanoi tietäen, ettei mitään toista kertaa tulisi. Paitsi jos...

”Niin, nyt alkaa olla liian hämärää, sieltä on vaarallista kävellä alas ilman valaistusta. Ehdimme käymään siellä huomenna, jos jäät luokseni yöksi.”

Ehdotus tuli hieman yllättäen, mutta oli ehtinyt jo käväistä Alisan mielessä. Hän oli ollut huolissaan kyvystään ajaa mutkaisia teitä pimeässä. Sitä paitsi haastattelu ei ollut edennyt kuten hän toivoi. Tämä henkilöjuttu oli hänen ensimmäisensä uudessa työpaikassa, hänen pitäisi nyt ”debytoida” osoittaakseen monipuolisuutensa kirjoittajana. Hän tiesi, ettei halunnut eikä aikonut jättää tätä tilaisuutta käyttämättä, jättää jutun kirjoittamista puolitiehen.

Hän suostui ehdotukseen toivoen, ettei vaikuttaisi liian tungettelevalta. Kioskilta Alisa otti vielä mukaansa purilaisen, jota hän järsi mietteliäänä paluumatkalla. ”Minulla on nyt useita huoneita tyhjiällä, voit valita niistä sopivimman”, R. Vuori sanoi hänelle.

Alisa on juorulehden toimittaja, joka lähtee tekemään uralleen tärkeää henkilöhaastattelua. Haastateltava on persoonallinen kirjailija R. Vuori, joka on vetäytynyt omiin oloihinsa vaimonsa kuoleman jälkeen. Vuori on toimitanut runokokoelman, jonka runojen kirjoittajaksi väittää yleisölle tuntematonta Helmiä. Helmin minäkerronta kuuluu kirjassa kaikuna menneisyydestä, lähes sadan vuoden takaa.

Helmin aikalainen ja suojelija apteekkari Bergroth kirjoittaa kirjeitä saksalaiselle kollegalleen herra Knabenkrautille vuosina 1915-1921. Apteekkari on rehellinen tieteen puolustaja ja pasifismin kannattaja, joka näkee miten tiedettä uhkaavat alkanut kaupallisuus ja uudet kovat arvot, kun taas rauhantahtoisuuden esteinä ovat luokkakajo ja eturyhmäajattelu. Bergroth tahtoo olla koko kansan sivistäjä ja ystäviensä opettaja, mutta hän saa huomata, miten historia antaa sanoille ja aatteille uudet merkitykset.

Helmi pelastuu täpärästi sisällissodan rintamalta, mutta herra Knabenkrautista tulee oman aatteensa syyllinen ja uhri. Alisa pyrkii selvittämään Helmin taustoja oudoksi muuttuvassa ympäristössä, jossa historia näyttäytyy hänelle vain pieninä sirpaleina vanhoissa muistoissa ja hylätyissä rakennuksissa. Voiko R. Vuoren sanaan luottaa? Kertooko taide totuuden, vai kertonvatko taiteilijat vain oman totuutensa? Onko ulkoinen vai sisäinen todellisuus todempi? Mikä on toimittajan vastuu ja rooli totuuksien esittelijänä?

